

“Mecmû’a” Ve “Mecmû’a-i Eş’âr” Kavramlarının Zübdetü’l-Eş’âr ve Zeyllerindeki Kullanımları Üzerine*

Ayşe Yıldız**

Öz

“Bir araya getirilmiş, derlenmiş, toplanmış” anlamlarında Arapça kökenli bir kelime olan mecmua, Osmanlı dönemi Türk edebiyatında, çoğunlukla bireysel beğeniler ışığında oluşturulmuş her konudan seçkinin genel adıdır. Osmanlı dönemi Türk edebiyatının önemli metinlerinden olan mecmular ve bunların bir grubunu oluşturan şiir mecmuaları (mecmua-i eş’ârlar), kolektif tüketilen ve kendilerini yenileyebilen eserlerdir. Konu yelpazesi çok geniş olan mecmualar içinde özellikle nazire, şiir, inşa ve latife mecmuaları edebiyat biliminin inceleme alanına dâhildir. Şiir mecmualarının genel adı olan mecmua-i eş’âr, döneminde şiir meclislerinde okunan, dolayısıyla döneminin şiir zevkine ışık tutan ve farklı şairlerin şiirlerinin bir mürettep (düzenleyici) tarafından bir araya getirilerek bugünkü antoloji işlevini gören metinlerdir. Bu makalede, mecmua ve mecmua-i eş’ârın, Kafzâde Faizi’nin Zübdetü’l-Eş’âr’ı ve zeyllerinde bilinen terim anlamı dışında kazandığı anlamlar değerlendirilmiş ve şairin kendi şiirlerini topladığı müsvedde hâlindeki divan/defter anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler

mecmua, mecmua-i eş’âr, Zübdetü’l-Eş’âr ve zeylleri, antoloji, tezkire, divan.

* Geliş Tarihi: 27 Haziran 2016 – Kabul Tarihi: 06 Aralık 2016

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Yıldız, Ayşe (2018). “Mecmû’a” ve “Mecmû’a-i Eş’âr” Kavramlarının Zübdetü’l-Eş’âr ve Zeyllerindeki Kullanımları Üzerine”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 86: 169-181.

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Ankara/Türkiye
yildiz@gazi.edu.tr

Giriş

"Bir araya getirilmiş, derlenmiş, toplanmış" anlamlarında Arapça kökenli bir kelime olan mecmua, Osmanlı dönemi Türk edebiyatında, çoğunlukla bireysel beğeniler ışığında oluşturulmuş her konudan seçkinin genel adıdır (Kut 1986: 170). Ayrıca Osmanlı kültür ve edebiyatında *cüzdan*, *defter*, *cerîde* (Uzun 2003: 265), *sefîne* ve *cönk* kelimeleri de mecmua ile aynı anlamda kullanılmıştır (Gökyay 1993: 73). Danadili ve sığırdili kelimelerinin de şekli benzerlik dolayısıyla cönk karşılığında; hatta Arap edebiyatında *divân* kelimesinin de mecmua-i eş'âr (şiir mecmuası) anlamında kullanıldığı bilinmektedir (Uzun 2003: 266). Yine, *muhtârât*, *muhtasar*, *telhis*, *hulâsa* ve *zübde* de mecmuaya çok yakın anlamlı terimler olarak yüzyıllar boyunca var olmuştur (Uzun 2006: 28).

Mecmuaların ve düzenleyici(mürettip)lerinin sayıca çokluğu, içerik ve düzenleniş açısından farklılıklar göstermesine sebep olur. Mecmualar üzerinde değişik tasnif denemeleri yapılmıştır. Bu tasnifler ve bunlar üzerindeki tartışmalar bu çalışmanın kapsamı dışında olmakla birlikte; makalede, kullanımı ve antolojik tipteki biyografi yazıcılığında kazandığı anlamı irdelenecek olan "mecmua-i eş'âr", mecmua tasnifinde seçme şiir mecmuaları başlığıyla yer almaktadır (Kut 1986: 170). Mecmualar Osmanlı bilim, kültür ve edebî hayatında çok rağbet görmüş nazire ve şiir mecmuaları kendi dönemlerinde şiir antoloji/seçkilerinin fonksiyonunu üstlenmişlerdir. Bu tarz seçkiler farklı dönemlerde farklı adlarla anılsa da, temelde seçkiyi yapan kişilerin geniş kitlelerin şiir zevkinde ve repertuarında etkisi olduğu ve bir anlamda edebî kanon oluşturdukları kabul edilir (Aynur 2007: 99).

Kitabın Tüketimi

Dünya edebiyatlarında düzyazının modernite ile ilintili olduğu ve modern öncesi anlatıların hâkim formunun manzum olduğu kabul edilmektedir. Bugün düzyazı ile ifade edilen pek çok türün söz konusu dönemlerde nazımla kaleme alınmış olması da geçmiş dönemlerde manzum tür çeşitliliğinin önemli sebeplerindendir. Tanzimat'a kadar devam eden Osmanlı dönemi Türk edebiyatında da nazım hâkim bir formdu ve sadece edebî eserler değil, dinî, tasavvufî, tarihî, biyografik eserler, hatta sözlükler bile kimi zaman manzum olarak kaleme alınmaktaydı. Okuryazarlığın azlığı ve kitaba ulaşmanın zorluğu da akılda kalıcılık özelliği dolayısıyla manzum formlara ilgiyi artırmış ve eserlerin kolektif tüketimine ortam hazırlamıştır. Okuryazarlığın modern öncesi top-

lumlarda geniş halk kitlelerini kapsamadığı çoğunlukla belirli sınıflara özellikle din adamlarının ait olduğu toplumsal sınıfla sınırlı kaldığı bilinmektedir (Ong 2003: 113’ten Tambiah 1968: 113-4). Okuryazarlığın nispeten imtiyazlı sınıflara mensup insanlarda görüldüğü modern öncesi toplumların pek çoğunda yazı yazma bir zanaat olarak toplumda yer bulur (Ong 2003: 114’ten Havelock 1963). Tanzimat’a kadar Osmanlı toplumunda okuma-yazma oranına dair net rakamlar olmasa da, kitabın tüketim tarzı, manzum formların hâkimiyeti, yazı yazma(kitabet)nın bir zanaat olarak toplumda yer bulması vb. sebeplere bu oranın çok yüksek olamayacağı tahmin edilmektedir. Modern dönemlerde bireysel olarak tüketilen kitabın modern öncesi devirlerde tüketim şekli zorunlu sebeplerle kolektifti. Bireysel tüketilen bir kitap, başkasına aktarma zorunluluk ya da gayesi taşımadığı, isteyen herkesin bir şekilde o kitaba ulaşma imkânının olduğu için, yazarın kaleminden çıkmış bir metin olarak kendini korurken, kolektif tüketim, her okunuşta yeni ilavelere açıktır. Bir topluluk önünde okunan kitaplara alınan okuma notları, okunan esere yapılan yorumlar, düzeltmeler ya da nazireler metni genişleten hem de mecmualara kaydedilmesini sağlayan unsurlardır (Değirmenci 2011: 7). Osmanlı dönemi Türk edebiyatının önemli metinlerinden olan mecmular ve bunların bir grubunu oluşturan şiir mecmuaları (mecmua-i eş’ârlar), düzenlenme ve tüketim tarzı açısından kolektif tüketilen ve kendilerini yenileyebilen eserlerdir. Şiir mecmualarının genel adı olan mecmua-i eş’âr, döneminde şiir meclislerinde okunan, dolayısıyla döneminin şiir zevkine ışık tutan ve farklı şairlerin şiirlerinin bir mürettep (düzenleyici) tarafından bir araya getirilerek bugünkü antoloji işlevini gören metinlerdir.

Antolojiler ve Antolojik Tipte Tezkireler

Anadolu sahası Türk edebiyatında şair tezkirelerinin ilk görülmeye başladığı dönem 16. yy.dır. Sehî Bey’den Gelibolulu Mustafa Âlî’ye kadar bu yüzyıl içinde yedi tezkire kaleme alınmıştır. Bu tezkirelerin biyografik hacimleri ve ele aldıkları şair sayıları değişkenlik gösterse de tümünün ortak özelliği, biyografik tipte olmasıdır. Yine bu yüzyılın bir başka özelliği edebiyatımızda nazire mecmualarının en çok görüldüğü yüzyıl olmasıdır. İlki 15.yy. da Ömer b. Mezid tarafından *Mecmûatü’n-Nezâir* adıyla düzenlenen nazire mecmualarının sayısında 16.yy.da ciddi bir artış gözlemlenir. Eğridirli Hacı Kemal’in 1512’de düzenlediği *Câmiu’n-Nezâir*’i; Edirneli Nazmî’nin 1523’te düzenlediği *Mecmau’n-Nezâir*’i; Pervane Bey tarafından 1560’ta dü-

zenlenen *Pervane Bey Mecmûası* (Levend 1998: 167-168) edebiyatımızda mevcut nazire mecmualarının önemli bir kısmının yoğunlaştığı yüzyıl olarak 16.yy.a dikkat çeker. Nazire mecmuaları neden 16.yy.da altın devrini yaşamış ve sonra neredeyse orijinal örneklerinin takibi mümkün olmamıştır? Bu soruya verilebilecek cevapların değişkenliği muhtemel olmakla birlikte, biz tezkire tipiyle alakalı bir sorgulama üzerinden cevap arayacağız. Öncelikle tezkirelerin *Heşt Bihişt*, *Âdâb-ı Zurâfâ*, *Bağçe-i Safâ-endûz* gibi kimi istisnalar hariç hemen tamamı "şiiir", "şair" ya da bu kelimelerle alakalı bir isim taşırlar. Yine adları ne olursa olsun tezkireler aslında dönemin tüm edebiyatçılarını değil, sadece şairlerini konu edinirler. Bu şairlerin tezkireye hangi kıstaslarla dâhil edildikleri de hatırı sayılır bir muğlaklık taşımaktadır. Öte yandan bu kıstasların sübjektif olmaları da olasıdır. Ayrıca şairlerin yazdıkları mensur eserler zikredilmekle birlikte, sadece nâsırlıklarıyla öne çıkan isimler tezkirelerde genellikle yer bulmaz. Yani tezkireler aslında, ele aldığı dönemin tezkire yazarının bakış açısıyla şiiir ortamını yansıtan eserlerdir. 16.yy.da kaleme alınan yedi tezkirede biyografik üslup; şairin hayatına dair Türkçe şair biyografilerinin hemen tamamında görülen bir şablon doğrultusundaki bilgilerin ardından verilen şiiir örneğidir. 16.yy.ın bu tezkirelerinde dikkat çeken en önemli nokta biyografilerin uzun, şiiir örneklerinin ise kısa olmasıdır. Dolayısıyla, 16.yy.ın şair tezkireleri ele aldıkları dönemle ilgili olarak az sayıda şiiir örneği sunarlar. Bu dönemde nazire mecmualarının sayıca fazla olması da kanaatimizce tezkirelerin bu yapısıyla ilişkilidir. Tezkireler üzerinden yeterince dolaşımda ol(a)mayan şiiir, nazire mecmuaları üzerinden tüketilmiştir. 17.yy.a gelindiğinde düzenleyeni belli nazire mecmualarının sadece matlaları toplayan bir örnek dışında devamlılığının olmadığı, buna karşılık tezkirelerin şekil değiştirdiği görülür. Biyografik tarzdaki şair tezkireciliği yerini şiiir antolojileri görünümündeki tezkirelere bırakmıştır. Öyle ki bunlara tezkire demenin doğruluğu tartışılır olmuştur (İsen 1997: 49). Benzer bir durum klasik Türk şiiirine pek çok açıdan modellik eden Fars edebiyatında da mevcuttur. Fars edebiyatının antoloji özellikleri gösteren ilk eseri olarak, şairlerin kısa biyografileri ve şiiir örneklerini bir araya getiren ve daha sonra tezkire olarak adlandırılacak türe öncülük eden Avfi (ö. 629/1232)'nin *Lübâbü'l-Elbâb*'ı kabul edilir (Yazıcı 2006: 30). Fars edebiyatında daha sonra düzenlenen şiiir mecmualarında da verilen kısa biyografik bilgilerin söz konusu mecmualara tezkire özelliği kazandırdığı bilinmektedir (Yazıcı 2006: 30).

Bir önceki yüzyılda nazire mecmuaları üzerinden dolaşımda olan şiir, bu yüzyılda antolojik tipteki bu tezkireler üzerinden yayıldığı için, antolojik tipteki tezkirelere adeta bu işlevi de karşılamış ve nazire mecmualarına olan ihtiyaç da azalmıştır. Antolojik tipteki ilk Türkçe tezkire olan Fâ’izî’nin *Zübdetü’l-Eş’âr*’ı, kendi devrine kadar gelen, şair biyografisini şiir örneğine göre daha ön planda tutan biyografi yazıcılığında çok köklü bir değişiklik yaparak, şiiri merkeze alan bir mecmua/antoloji/tezkire tarzı yaratmıştır. Bugün tezkireler arasında zikredilen bu esere, kendi döneminde tezkire adı verilmediği, eserden “mecmua” olarak bahsedildiği bilinmektedir. Nev’îzâde Âtâyî’nin *Hadâiku’l-Hakâik fi Tekmileti’ş-Şakâik* adlı Şakâiku’n-Nu’maniyye zeylinde de Kafzâde Fâizî’nin sözkonusu eserinden mecmua olarak bahsedilmektedir (Altok 2012: 154). Kendisinden sonraki yüzyıllarda da takipçiler bulan Faizî’nin bu eserine 17.yy.da Âsım *Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’âr*’ı ve 18.yy.da İsmail Belig *Nuhbetü’l-Âsâr Li Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr*’ı zeyl olarak yazmışlardır. Zeyl bizim kültürümüzde farklı türlerde örneklerine rastlanan, tezkire yazıcılığında ise 17.yy. ve sonrasında geleneksel hâle geldiği görülen bir tarz olmuştur. Tezkirelere yazılan zeylde genellikle tertip tarzı, dil ve üslubun da model alındığı bilinmektedir (İsen-Durmuş 2012: 1324-25).

Zübdetü’l-Eş’âr ve Zeyllerinde Mecmûa ve Mecmûa-i Eş’âr Kavramlarının Kullanımı

Zübdetü’l-Eş’âr ve onun zeylleri olan *Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’âr* ve *Nuhbetü’l-Âsâr li Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr*’da, aslında bir edebiyat terimi olan “mecmûa-i eş’âr” kavramı kullanımları açısından ele alındığında, bu metinlerde “mecmûa-i eş’âr”ın şiir meraklıları tarafından tertip edilen dönemin revaçta şiirlerini bir araya getiren antoloji anlamının dışında bir kullanıma sahip olduğu tespit edilmiştir. Kafzâde Fa’izî’nin *Zübdetü’l-Eş’âr*’ında (Kayabaşı 1996) 17 şairden örnek şiirler verilirken örneğin hemen öncesinde, mecmûa-i eş’âr ifadesi aşağıda listelendiği şekilde kullanılmıştır:

Biyografi adı	Sayfa numarası	Mecmûa-i eş’âr ifadesinin geçtiği cümle/ibare
Ümidi	125	bu örnek nuhbe-i mecmûa-i eş’âridur
Câmî	229	müntehâb-ı mecmûa-i eş’ârındandır
Cem’î	240	mecmûa-i eş’ârı görülüp bu beyt ketb olındı
Muhammed Çelebi	670	mecmûa-i eş’ârı görülüp bu beyt ketb olındı”

Hibrî Çelebi, Hisâlî, Abdî Çelebi, Nergisî, Vücûdî	322, 343, 501, 756, 821	bu ebyât/eş’âr mecmûa-i eş’ârından intihâb olındı
Hükmi	328	mecmûa-i eş’ârı görülüp bu beyt yazıldı
Subhî, Nesîmî	475, 757	mecmûa-i eş’ârı görülüp bu beyt keth olındı
İnâkî, Avni-i Burusevî, Feridî, Nevîdî	515, 575, 582, 810	mecmûa-i eş’ârından bu beyt/ebyât ihtiyâr/intihâb olındı
Kâbilî	611	mecmûa-i eş’ârı görülüp andan intihâb olınmışdır

Yedi şairin şiirlerinden örnek verilirken de “mecmua” kelimesi mecmua-i eş’âr kastıyla kullanılmıştır. Söz konusu ifadeler şunlardır:

Biyografi adı	Sayfa numarası	Mecmûa ifadesinin geçtiği cümle/ibare
Husrevî	343	mecmûası görülüp bu ebyât andan intihâb olındı.
Râzî	378	mecmûaları görülüp bu beytleri sebt olındı
Reşâdî	381	bu ebyât mecmûasından intihâb olındı
Rızâyî, İsmetî	382, 527	mecmûasından/mecmûalarından intihâb olındı
Rûhî	408	bu beyt nuhbe-i mecmûa-i âsârıdır

Zübdetü’l-Eş’âr’da şiir örnekleri öncesinde kullanılan “mecmua” kelimesi, sadece bir yerde, İnsân biyografisinde, şiir mecmuası anlamını karşılama- maktadır: “ ... bu ebyât hâsıl-ı mecmû’a-i ömridür” (Kayabaşı 1996: 128). 515 şairin şiirini konu edinmiş bir eserde 25 şairin şiir/ler/i öncesinde gö- rülen bir ifade yaklaşık örneklerin %5’ine tekabül eden ve tezkirenin/anto- lojinin hacmi düşünüldüğünde oldukça küçük bir orandır. Burada dikkati çeken iki nokta bulunmaktadır: İlki mecmua ve mecmua-i eş’âr kavramının şairin henüz tedvin etmediği şiirlerinin toplandığı bir defter anlamında kul- lanılması; bir diğeri de Faizî’nin biyografi yazıcılığındaki bu kişisel kullanı- mın kendisine zeyl yazan tezkire yazarlarının ikisi tarafından da benimsen- miş olmasıdır.

Kafzade Fâizî’nin ilk zeyli olan Âsım’ın *Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’âr*’ı, 123 şair içer- mektedir. Eserde, 51 şairin şiirlerinden verilen örnek öncesinde mecmua/ mecmua-i eş’âr ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu Faizî’nin eserine oranla hayli yüksek bir rakamdır. Eserdeki şair sayısına oranı ise %41’dir. Söz konusu eserde geçen mecmua ifadesi de mecmua-i eş’ârı karşılar nite-

liktedir. *Zeyli Zübdetü’l-Eş’âr*’da “mecmûa” ve “mecmûa-i eş’âr” ifadelerinin geçtiği cümleler ve bunların yer aldığı biyografiler şu şekildedir:

Biyografi adı	Sayfa numarası	Mecmûa-i eş’âr ifadesinin geçtiği cümle/ibare
Hamdi-i Diger, Hâmî Beg, , Sebzi-i Bursevî, Sıdkî, Aysî, İffetî, Nergisî Efendi, Nergisî-i Diger, Nehcî Efendi	65, 66, 79, 95, 115, 117, 148, 148, 149	mecmûa-i eş’ârından bu beyt intihâb olındı

Biyografi adı	Sayfa numarası	Mecmûa ifadesinin geçtiği cümle/ibare
Ülfetî, Bezmî Çelebi, Bâkî Uşşâkîzâde, Dâniş Ali, Sa’dî, Şeyhî, Şekib Çelebi, Tab’î Çelebi, Ömrî, Arzî Efendi, Feyzî Çelebi, Mantukî Efendi, Nüzhetî Çelebi, Nazım Çelebi, Nedîm Efendi, Nutkî Efendi, Velî Efendi	47, 51, 51, 66, 80, 88, 89, 100, 114, 116, 126, 135, 149, 150, 152, 156, 165	bu eş’âr mecmûasından intihâb olındı
Bülendî, Bahrî Efendi, Tâ’ib Çelebi, Zekâyî Efendi, Sûzî, Senâyî, Sükûnî Çelebi, Şef’î Çelebi, Sâbir, Sulhî Efendi, Zamîrî, Tâhir Çelebi, Tarzî Efendi, ‘Avnî, Abdî, Abdî-i Diger, Fennî Çelebi, Fehmî Çelebi, Meyyâl, Meşrebî, Nazîrî Efendi, Vak’î Efendi,	51, 52, 52, 76, 80, 80, 82, 87, 96, 98, 98, 99, 100, 114, 115, 115, 132, 133, 136, 140, 149, 165,	bu beyt mecmûasından intihâb olındı
Kerîmî Efendi, Latîfî, Vâdî Efendi	134, 135, 166	bu nazm mecmûasından intihâb olındı
Yûsuf	176	Bu ruba’î mecmûasından intihâb olındı

Zübdetü’l-Eş’âr’ın son zeyli ise İsmail Belîğ’in 1727’de kaleme aldığı 413 şairden bahseden *Nubbetü’l-Âsâr Li Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr*’dır. Eserde 17 şairin şiir/ler/inden örnek verilirken şiir örneğinin hemen öncesinde mecmua ifadesi yer alır. Diğer iki tezkirede mecmûa/mecmûa-i eş’âr ifadesi kullanılmışken Belîğ’de, mecmûa-i güftâr, mecmûa-i âsâr, mecmûa-i eş’âr, ifadeleri görülür. Bu ifadeler de örnek şiiri verilen şairin tedvin edilmemiş şiirlerini karşılamaktadır.

Biyografi adı	Sayfa numarası	Mecmûa-i güftâr/âsâr/eş’âr ifadesinin geçtiği cümle/ibare
Ahmed Efendi	5	mecmûa-i güftâr-ı mu’ciz-âsârından numûnedir
Edib	9	mecmûa-i âsârından nuhbedür
Erib, Ünsî, Re’feti, Şehrî, Kâtib	11, 22, 102, 193, 343	mecmûa-i güftârından nümûnedür
Emin Efendi	20	mecmûa-i güftâr-ı dürer-bârından nümûnedür
Şeyh Enis	24	mecmûa-i güftâr-ı hâlet-nümâlarından nümûnedür
Tâ’ib, Hasib, Sâmî, Şekîb, Vâsîf	36, 67, 144, 180, 503	mecmûa-i güftârından nuhbedür
Enis	23	mecmûa-i eş’âr-ı belâgat-şî’ârından nümûnedür
Şeyh Sâkîb	53	mecmûa-i eş’âr-ı belâgat-âsârından nümûnedür
Selim Efendi	163	mecmûa-i eş’âr-ı selâset-şî’ârından nümûnedür

Zübdetü’l-Eş’âr zeylleriinden olan *Tezkire-i Şu’arâ-yı Yümnî* (Erdem 2013) ve *Silahdarzâde Tezkiresi*’nde mecmûa/mecmûa-i eş’âr kelimelerine rastlanmaz. Biyografilerinde *Silahdarzâde Tezkiresi*’nden yararlanan *Şefkat Tezkiresi*’nde (Kılıç 2005) de mecmûa kavramının böylesi bir kullanımı söz konusu değildir.

Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik bağlamdan hareketle, mecmûa kelimesinin “derleme eser”, “şairin kendi şiirlerinin müsveddesi”, “defter” ve “divan” anlamlarına ulaşmış (Kurnaz vd 2013: 23); Leskofçalı Galib’in mecmûa kavramına yüklenen anlamı daha da genişleterek “külliyyat” manasıyla şiirinde kullandığını tespit etmişlerdir (Kurnaz vd 2013: 28). Ancak biyografî yazıcılığında özellikle de Türkçe şair biyografilerinde tedvin edilmemiş şiir müsveddeleri için mecmua ve mecmua-i eş’âr kelimelerinin kullanımı *Zübdetü’l-Eş’âr* ile Âsım ve İsmail Belîğ tarafından kaleme alınan iki zeylinde görülmektedir. Bu eserler dışında Türkçe şair tezkirelerinde “mecmûa”/”mecmûa-i eş’âr” kelimelerinin kullanımına ender olarak rastlansa da bu kullanım, biyografisi yazılan şairin şiirlerini topladığı müsvedde anlamında

değildir. Mesela Râmiz’in *Âdâb-ı Zurâfâ*’sında (Erdem 1994: 273) ve Âşık Çelebi’nin *Meşâirü’ş-Şu’arâ*’sında (Kılıç 2010: 286, 1096) yazar kendi tezkiresinden “mecnûâ” olarak bahsetmiştir. Esrar Dede Tezkiresi olarak da bilinen *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye*’de ise üç yerde mecnûâ kelimesi kullanılmış. Bir yerde çokluk yapıda ve cins isim olarak (Genç 2000: 482); iki yerde ise şiir mecnûası anlamında kullanılmıştır (Genç 2000: 22, 33). *Hâtîmetü’l-Eş’âr*’da “nâzım-ı mecnûâ-i hünermendî” ve “nâzım-ı mecnûâ-i serbülendî” ibarelerinde mecnûâ kelimesinin kullanımına rastlanmaktadır (Fatin 1855). Ancak söz konusu ibareler, *Hâtîmetü’l-Eş’âr*’ın bir özelliği olan şiir örneğinin biyografinin başına alınması sebebiyle örnek şiirle başlayan maddenin hemen başında yer alarak, tezkirede örneklenen şiirleri işaret etmek amacıyla kullanılmıştır. Bunun dışında Anadolu sahasında kaleme alınmış antolojik ve biyografik tipteki tüm tezkireler taranmış fakat mecnûâ ve mecnûâ-i eş’âr kavramlarına Fâizî, Âsım ve İsmail Belîğ’in tezkirelerinde görülen anlamların verildiği tespit edilememiştir.

Sonuç

Bir edebiyat terimi olarak bir araya getirilmiş her tür ve konudan metnin genel adı olan mecnûâ ve onun içerisinde bir alt grup oluşturan mecnûâ-i eş’âr, yaygın anlamlarının dışında bir şairin kendi şiirlerini divan haline getirmeden önce yazdığı müsvedde anlamında kullanımına bireysel örneklerde daha önce de denk gelinmiştir. Ancak bir şiir mecnûası görünümünde olan ve birbirine zeyl olarak yazılan antolojik tipteki üç tezkirede bunun bilinçli bir tercih ve üslup özelliği olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum hem zeyl geleneğinde kendisine zeyl yazılan metnin üslubunun da örnek alındığını göstermekte hem de bir tezkire terminolojisinin izi sürülecekse, kendi devrinde mecnûâ olarak adlandırılan antolojik tipteki tezkirelerin ilki olan Faizî ve onun takipçilerinin mecnûâ ve mecnûâ-i eş’âr kavramlarına yükledikleri anlamlara dikkat çekmektedir.

Açıklamalar

- ¹ Mecnûâ tasnifi ile ilgili ayrıntılı bilgi ve tasnif denemeleri için bkz. (Levend 1998: 170-174); (Kut 1986: 166-167); (Kılıç 2012: 75-96); (Köksal 2012: 409-431); (Gürbüz 2012: 97-113).
- ² Yümnî’nin Tezkire-i Şu’arâ’sının da Fâizî’ye zeyl olduğu kabul edilmektedir. Toplam 29 şair içeren bu eser, bu çalışmada değerlendirilmeye alınmamıştır.

Kaynaklar

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim (1999). *İsmail Belîğ Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübde-ti'l-Eş'âr*. Ankara: AKM Yay.
- Altok, Zeynep (2012). "Nazire Mecmualarına Tarihselci Bir Yaklaşım". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. Haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz Yay. 137-155.
- Aynur, Hatice (2007). "Mecmuadan Müntahabât'a Geçiş Örneği Olarak Müntahabât-ı Mir Nazîf". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII- Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. Haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz Yay.
- Coşkun, Ali Osman (1985). *Seyrek-âde Mehmed Âsım'ın Hayatı ve Zeyli Zübde-tü'l-Eş'ârı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Değirmenci, Tülün (2011). "Bir Kitabı Kaç Kişi Okur? Osmanlı'da Okurlar ve Bazı Okuma Biçimleri Hakkında Bazı Gözlemler". *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar* 1: 7-43.
- Erdem, Sadık (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı –İnceleme-Tenkidli Metin- İndeks-Sözlük*. Ankara: AKM Yay.
- _____ (2013). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Yümnî-İnceleme-Tenkidli Metin-İndeksli Tıpkıbasım*. Ankara: TTK Yay.
- Fatin Efendi (1855). *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatin Tezkiresi)*. İstanbul: yyy.
- Genç, İlhan (2000). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*. Ankara: AKM Yay.
- Gökay, Orhan Şaik (1993). "Cönk". *İslam Ansiklopedisi*. C.8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Gürbüz, Mehmet (2012). "Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. Haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz Yay. 97-113.
- Havelock, Eric A (1963). *Preface to Plato*. Cambridge. Mass: Belknap Pres of Harvard University Pres.
- İsen, Mustafa (1997). "Türk Tezkireciliğinde Antoloji Tipi Örnekler". *Ötelerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ Yay.
- İsen-Durmuş, Tuba Işınsu (2012). "Osmanlı Şuarâ Tezkirelerinde Zeyl Geleneği". *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7/1: 1319-1329.
- Kayabaşı, Bekir (1996). *Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'ârı*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Kılıç, Atabey (2012). "Mecmua Tasnifine Dair". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. Haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz Yay. 75-96.
- Kılıç, Filiz (2010). *Âşık Çelebi Meşâirü'ş-Şu'arâ*. C. 1-2-3. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.

- Köksal, M. Fatih (2012). "Şiir Mecmûalarının Önemi ve 'Mecmûaların Sistematik Tasnifi Projesi' (MESTAP)". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. Haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz Yay. 409-431.
- Kurnaz, Cemal ve Halil Çeltik (2013). "Şairlerin Gözüyle Mecmua". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/1: 21-49.
- Kut, Günay (1986). "Mecmua". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C.6. İstanbul: Dergâh Yay.
- Levend, Ağâh Sırı (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*. C.1. Ankara: TTK Yay.
- Ong, Walter J. (2003) *Sözlü ve Yazılı Kültür*. İstanbul: Metis Yay.
- Silahdarzâde Mehmed Emin. *Tezkire-i Şu'arâ*. İstanbul Üniversitesi Ktp. Ty. Nu: 2557.
- Tambiah, S. J. (1968) "Literacy in Buddhist Village in North-East Thailand". *Literacy in Traditional Societies*. Der. Jack Goody. Cambridge, İngiltere: Cambridge Pres.
- Uzun, Mustafa (2003). "Mecmûa". *İslam Ansiklopedisi*. C. 28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- _____ (2006). "Müntehabât". *İslam Ansiklopedisi*. C. 32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yazıcı, Tahsin (2006). "Müntehabât -Fars Edebiyatı-". *İslam Ansiklopedisi*. C. 32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

On the Use of The Terms “Macmua” and “Mecmu’a-ı Eş’âr” in Zübdetü’l-Eş’âr and Supplementary Works*

Ayşe Yıldız**

Abstract

As Arabic originated word (macmua), magazine means “collected or compiled” and it is the umbrella term for any anthology in the Ottoman era Turkish literature, created mostly in the light of personal appreciation. Considered significant texts in the Ottoman era Turkish literature, magazines and poetry journals (mecmua-i eş’âr) are collectively consumed and renewable sources. Among those with a rich range of themes, nazire (an integral part of Divan poetry writing), poetry, construction and humour magazines are involved in literary analyses. Mecmua-i eş’âr, the general name of poetry journals, is considered as today’s anthology, covering various works of different poets and compiled by an arranger (murettip) to reveal poetry recited in poetry assemblies and to provide an insight for the taste of poetry of the time. The article discusses the attributed meanings of magazines and Mecmua-i Eş’âr besides the well-known ones in Zübdetü’l-Eş’âr and supplementary works (zeyl) by Kafzâde Faizî and concludes that they were used to mean divan/private poetry scrapbook in which a poet kept his works in manuscript at that period.

Keywords

magazine, mecmua-i eş’âr, Zübdetü’l-Eş’âr and supplementary works (zeyl), anthology, collection of biographies (tezkire), divan.

* Date of Arrival: 27 June 2016 – Date of Acceptance: 06 December 2016

You can refer to this article as follows:

Yıldız, Ayşe (2018). “Mecmû’a” Ve “Mecmû’a-i Eş’âr” Kavramlarının Zübdetü’l-Eş’âr ve Zeyllerindeki Kullanımları Üzerine”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 86: 169-181.

** Assoc. Prof. Dr., Gazi University, Turkish Language and Literature – Ankara/Türkiye
yildiz@gazi.edu.tr

Об использовании терминов «меджмуа» и «меджмуа-и ашаир» в «Зубдетуль-Ашаир» и других сочинениях*

Айше Йилдиз**

Абстракт

Слово «меджмуа», имеющее арабское происхождение, означает «собранный в одном месте, отобранный», и в турецкой литературе как термин используется для обозначения любой антологии, созданной на основе личных предпочтений в османский период. Данные антиологии и журналы, а также составляющие отдельную группу поэтические сборники (местуа-и еш'âr) представляют собой важные тексты для исследования турецкой литературы османского времени, они были очень популярны и неоднократно обновлялись. Тематика журналов была широкой, среди них были поэтические сборники и новеллистика, юмористические журналы и сборники поэтических подражаний-назире, которые исследуются литературоведами. «Меджмуа-и ашаир» (Местуа-и еш'âr) было общим названием поэтических журналов, которые являлись игрой роль современных антологий, они собирались составителем (murettip) и включали произведения разных поэтов, давая представление о вкусах эпохи и поэзии, которая звучала на поэтических меджлисах того времени. В настоящей статье рассматриваются значения «меджмуа» и «меджмуа-и ашаир», выходящие за рамки термина, которые описаны в «Зубдетуль-Ашаир» и добавлениях (zeul), составленных Кафзаде Фаизи (Kafzâde Faizî). Сделан вывод о том, что поэт использовал их для обозначения дивана / личной поэтической тетради, в которых поэт хранил свои стихи.

Ключевые слова

журнал, меджмуа-и ашаир, «Зубдетуль-Ашаир» и добавления (зейль), антология, собрание биографий (тезкире), диван.

* Поступило в редакцию: 27 июня 2016 г. – Принято в номер: 6 декабря 2016 г.
Ссылка на данную статью:

Yıldız, Ayşe (2018). "Mecmû'a" ve "Mecmû'a-i Eş'âr" Kavramlarının Zübdetü'l-Eş'âr ve Zeyllerindeki Kullanımları Üzerine". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 86: 169-181.

** Доцент, д-р, Университет Гази, кафедра турецкого языка и литературы – Анкара / Турция
yildiz@gazi.edu.tr